

Bio-energie, een kans voor uw gemeente?

Antwoorden op uw vragen

SenterNovem is een agentschap van

Inleiding

Als raadslid of bestuurder heeft u ongetwijfeld te maken met bio-energie. Bijvoorbeeld omdat u een oplossing zoekt voor de duurzame verwerking van gft- en restafvalstromen in uw gemeente. Of omdat een agrariër uit uw gemeente graag een mestvergistingsinstallatie bij zijn bedrijf wil bouwen. Hoe kunt u hem helpen zijn plannen te realiseren? Welke subsidiemogelijkheden zijn er?

En wat betekent de komst van een vergistingsinstallatie voor uw gemeente? In deze brochure vindt u informatie en praktische tips. Ook leest u over SLOK, de nieuwe regeling Stimulering Lokale Klimaatiniciatieven. Daarmee krijgen gemeenten en provincies de mogelijkheid bij te dragen aan het realiseren van de kabinetsdoelstellingen rond duurzame energie en reductie broeikasgassen.

Senternovem, aangenaam....

Deze brochure is samengesteld door SenterNovem, een agentschap van het ministerie van Economische Zaken. Heeft u nog vragen? Kijk dan op de website.

Duurzame energie: schoon en altijd aanwezig

Klimaatverandering manifesteert zich wereldwijd. Dat vraagt om een groot aantal maatregelen. Er is echter niet één oplossing die het hele probleem kan oplossen. Wel kunnen we stappen ondernemen om die klimaatverandering te beperken. Duurzame energie, zoals energie opgewekt uit biomassa, is één van die oplossingen. Als ook uw gemeente kiest voor de inzet van duurzame energie, helpt u mee de uitstoot van het broeikasgassen te verminderen.

Duurzame energie

Duurzame energie staat voor schone, altijd aanwezige energie. Er zijn verschillende vormen van:

- zonne-energie
- windenergie
- omgevingsenergie (warmtepompen)
- bio-energie (uit biomassa).

Schoon

Duurzame energie is nauwelijks schadelijk voor het milieu. Er komen minder broeikasgassen vrij, vergeleken met fossiele grondstoffen zoals olie, gas en kolen. Ook heeft

duurzame energie een beperktere invloed op klimaatverandering. Het levert bovendien geen afval op dat lang moet worden bewaard.

Altijd aanwezig

Duurzame energie is ook om andere redenen een noodzakelijk alternatief. Fossiele grondstoffen zijn schaars en worden de komende jaren nog schaarser. En dus duurder. Bovendien wil Nederland minder afhankelijk zijn van andere landen die fossiele grondstoffen leveren. Om in de toekomst onze energiebehoefte veilig te stellen, ontwikkelt Nederland alternatieve technieken voor energieopwekking, waaronder bio-energie. U kunt daarin als gemeente, samen met bedrijven, een voortrekkersrol vervullen.

Overal

In vrijwel elke gemeente zijn projecten om biomassa in te zetten voor bio-energie realiseerbaar. Restproducten, die toch al aanwezig zijn, kunnen op een zinvolle manier worden gebruikt. Denk aan groenafval of restproducten bij het produceren van levensmiddelen.

Inzamelen van biomassa voor energieopwekking is bovendien beter voor het milieu dan biomassa ter plekke verbranden, achter te laten of als afval af te voeren.

Bio-energieprojecten hebben vaak ook een positief effect op de werkgelegenheid, onder meer in de industrie, landbouw- en bosbouwsectoren. Redenen dus die voor uw gemeente heel aantrekkelijk kunnen zijn.

Rendabel

Wilt u biomassa rendabel inzetten? Zorg dan voor een gerichte inzamelingsstructuur van organisch materiaal. Gemeenten hebben grote invloed op de lokale of regionale inzamelstructuur van organisch materiaal en de methode van verwerking.

Vaak is het aflopen van inzamelcontracten een geschikt moment om de mogelijkheden hiervoor goed te verkennen. Zo draagt u als gemeente op een concrete en financieel verantwoorde manier bij aan het landelijke klimaatbeleid.

Hans Potters

STIMULERING LOKALE KLIMAATINITIATIEVEN

Juli 2008 is de nieuwe regeling Stimulering Lokale Klimaatinitiatieven gelanceerd, kortweg SLOK. Daarmee krijgen gemeenten en provincies de mogelijkheid een bijdrage te leveren aan de kabinetsdoelstellingen:

- 2 procent energiebesparing per jaar
- 20 procent duurzame energie (waaronder bio-energie) in 2020
- 30 procent reductie van broeikasgassen in 2020 (vergeleken met 1990)

Deze doelstellingen komen uit het werkprogramma Schoon & Zuinig van VROM wat een uitwerking is van het klimaatconvenant tussen Rijk en gemeenten.

Bio-energie. Wat is dat?

Op dit moment neemt energie uit biomassa de grootste plaats in binnen alle duurzame energie geproduceerd in Nederland. We noemen dat bio-energie. Biomassa bestaat uit biologisch afbreekbare producten: plantaardige en dierlijke producten zoals snoeihout, groente-, fruit- en tuinafval (gft), stro, gras en mest. Maar ook uit de zogenoemde energieteelt (maïs, wilgen en populieren), die speciaal wordt geteeld om energie te produceren en vele restproducten uit de agrarische sector, bedrijven of gemeentelijk groenbeheer.

Door verbranding of vergisting van die gewassen in een bio-energiecentrale wordt warmte, elektriciteit of gas geproduceerd. Daarmee kunnen we woningen of gebouwen van warmte of elektra voorzien. En via chemische processen kan er van biomassa ook autobrandstof worden gemaakt, zoals biodiesel en bio-ethanol (de zogenoemde biotransportbrandstoffen). Bij vrijwel alle vormen van bio-energie wordt de fossiele grond- of brandstof gedeeltelijk vervangen door een bioproduct.

Voordeel

Bio-energie heeft als belangrijk voordeel dat de grondstof (biomassa) niet opraakt. In tegenstelling tot kolen, olie en gas. Bovendien wordt bij de productie van bio-energie geen extra CO₂ uitgestoten, een belangrijk schadelijk broeikasgas. Planten en bomen halen bij hun groei CO₂ uit de lucht. Bij de omzetting van de biomassa in elektriciteit en warmte komt deze CO₂ weer vrij.

CO₂-tool bio-energie

SenterNovem heeft voor de meest voorkomende biomassastromen en technologieën de broeikasgas-emissiereductie berekend. Hiervoor heeft SenterNovem een 'CO₂-tool bio-energie' ontwikkeld. De methodes en het rekeninstrument vindt u op de website van SenterNovem.

Duurzaamheid

Er is ook discussie over bio-energie. Vanwege het mondiale klimaatbeleid, wordt de vraag naar biomassa door elektriciteitsproductie en autobrandstof steeds groter. Maar de productie ervan mag niet ten koste gaan van de natuur, het milieu schaden of de voedselvoorziening in gevaar brengen. Biomassa moet

duurzaam worden verbouwd, verwerkt en gebruikt.

Op verzoek van de overheid heeft de projectgroep 'Duurzame productie van biomassa' de verschillende visies op duurzame productie bij elkaar gebracht. In de projectgroep zaten vertegenwoordigers van bedrijven, maatschappelijke organisaties, universiteiten en overheden. De projectgroep adviseerde om in internationaal verband een certificeringssysteem op te zetten voor duurzame biomassa. Om dat te bereiken, zijn heldere richtlijnen nodig en een controlesysteem.

U kunt als gemeente duurzaamheidscriteria in het beleid opnemen. Een voorbeeld hiervan is een verplichte certificering van biomassastromen. Er bestaat al zo'n certificering in de vorm van Garanties van Oorsprong, die bedrijven moeten tonen om in aanmerking te komen voor subsidie. Daarmee tonen ze aan dat de opgewekte energie duurzaam is.

Redenen om voor bio-energie te kiezen:

- verwerking van organische reststromen
- duurzaam verwerken afvalstromen
- vermindering uitstoot van schadelijke emissies
- vermindering bijdrage aan het broeikaseffect
- voldoen aan duurzaamheidsdoelstellingen
- verbeteren voorbeeldfunctie van uw imago
- productie elektriciteit, warmte en transportbrandstof
- economische voordelen (zoals werkgelegenheid)
- verbeteren investeringsklimaat

Omgeving: voor- of tegenstander?

Niet elke bewoner of elk bedrijf staat onmiddellijk te juichen als er een bio-energiecentrale in de buurt wordt gebouwd. Vaak is dit onwetendheid. Daarom is het belangrijk een goede afweging te maken en de omgeving goed bij de plannen te betrekken. Zorg voor een goede informatiebijeenkomst, waarin u ingaat op enkele bekende bezwaren en vooroordelen als geluid, geur en verkeersdrukten en op de discussie over bijvoorbeeld de voedselprijzen.

Er is in deze serie ook een brochure voor omwonenden en voor initiatiefnemers uitgekomen. Vraag ernaar bij SenterNovem.

Voor geluid bestaan wettelijke regels. Een bio-energiecentrale voldoet daaraan. In de buurt van een vergistingsinstallatie kan de geur van mest hangen. Zo'n installatie staat meestal op de plek waar ook de mest wordt geproduceerd, dus de geur wordt niet verspreid. En aan de opslagbunkers voor de producten kunnen eisen worden gesteld.

Economie en transport

Besteed ook aandacht aan de economische voordelen, zoals minder transportkosten en

de winning van elektriciteit en warmte. U kunt daarvoor de brochure 'Een bio-energiecentrale bij u in de buurt' (SenterNovem) uitdelen.

Zien is geloven

En, heel praktisch, organiseer een excursie naar een bestaande bio-energiecentrale. Zo'n excursiedag neemt meestal veel vooroordelen weg. Dat kunt u ook doen als u binnen uw eigen gemeenteraad/gemeentebestuur draagvlak voor een bio-energiecentrale wilt krijgen. SenterNovem regelt overigens ook regelmatig excursies naar bio-energiecentrales. Onze adviseurs geven u graag meer informatie hierover.

"Zorg voor goede regie"

"Het idee voor energiewinning uit het snoeiafval van houtwallen ontstond in het kader van het Europese Interreg-project. Het is opgepakt door de Opsterlandse organisatie voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer De Alde Delte. Gemeente Opsterland ondersteunt dit project onder meer als onderdeel van het lokale klimaatbeleid. Dit project bespaart 800 kton CO₂ per jaar. Daarnaast heeft Opsterland actief meegewerkt bij het vinden afnemers voor de warmte: Revalidatie Friesland en School Lyndensteyn in Beetsterzwaag. We hebben veel van dit project geleerd. Zo is een goede regie bij de opzet van een bio-energieproject onontbeerlijk. Er is iemand nodig die de touwtjes stevig in handen heeft, de weg weet in subsidie- en overheidsland en feeling heeft met de praktijk. De teugels hingen nogal eens slap. Toch is het project geslaagd, omdat alle betrokken partijen de sterke wil hadden er een succes van te maken."

Hans ten Hoopen, beleidsmedewerker Milieu bij de gemeente Opsterland

Hans Pattist

Helft van alle duurzame energie is bio-energie

In 2007 was bio-energie verantwoordelijk voor meer dan 50 procent van in Nederland geproduceerde duurzame energie. Windenergie leverde 30 procent duurzame energie op en biotransportbrandstoffen leverden 10 procent duurzame energie. De rest wordt ingevuld door zonne-energie en warmtepompen. Ook in de toekomst wordt voor bio-energie een zeer grote bijdrage aan de energiedoelstellingen verwacht.

Van idee tot installatie

Voordat u met een bio-energieproject start, is het verstandig te inventariseren welke ambities er in uw gemeente zijn. Daar kan het stappenplan 'Bio-energie, van idee tot installatie' van SenterNovem u bij helpen.

Wilt u in uw gemeente agrariërs, tuinders of andere marktpartijen stimuleren bij het realiseren van een bio-energieproject? Overweeg dan de volgende stappen:

- Neem contact op met andere gemeenten, provincies en regio's die u voorgingen. Ook bij SenterNovem kunt u voorbeeldprojecten opvragen.
- Informeer agrariërs of mogelijke andere initiatiefnemers over uw ambities en over de mogelijkheden van mestvergisting.
- Neem bio-energieactiviteiten in uw bestemmingsplan op.
- Zorg dat u goed geïnformeerd bent.
- Geef zelf het goede voorbeeld.

Zelf doen

Misschien wilt u een deel van het eigen gemeentelijk energieverbruik dekken met bio-energie en één of meer bio-energieinstallaties in uw gemeente of regio realiseren.

U kunt dan de volgende stappen nemen.

- Check welke locaties geschikt zijn voor een bio-energiecentrale. Is de locatie goed bereikbaar voor verkeer (vrachtwagens/schepen)? Is het een plek waar veel vraag naar warmte is? Denk aan bestaande bedrijventerreinen, de rand van een geplande woonwijk, bij (glas)tuinbouw, zwembaden of bij overige industrie. Denk ook eens aan renovatie van gemeentelijke gebouwen (warmteboiler).
- Ga na wat voor rol marktpartijen willen of kunnen spelen. Gaat u alleen te werk, of doet u dat met andere gemeenten of de provincie? Welke adviseur, professionele projectbegeleider of medewerker van een energiedistributiebedrijf wilt u erbij betrekken? Wie is er vertrouwd met de techniek, de bouw en de exploitatie van bio-energiecentrales en verkoop van elektriciteit en warmte of zelfs groen gas?
- Organiseer een startbijeenkomst waarin de doelstellingen en de randvoorwaarden van uw project en de samenstelling en taak-

verdeling van uw projectteam worden besproken. Vooral de taakverdeling is erg belangrijk. Wie heeft bijvoorbeeld de projectleiding? Is dat de gemeente? Of schakelt u een externe partij in?

Vergunningen

Het verkrijgen van vergunningen in het kader van de Wet ruimtelijke ordening (Wro) is een belangrijk aspect bij het realiseren van een bio-energieproject. Door het versnellen van vergunningprocedures en het aanreiken van 'do's and don'ts' aan initiatiefnemers, kan een bio-energieproject sneller worden uitgevoerd. Ook vergroot u daarmee de slaagkansen van een initiatief op dit gebied.

Bij het steunpunt vergunningverlening van SenterNovem vindt u meer informatie.

Enkele aanbevelingen

- Laat u zich goed informeren over de technologie. Vraag eventueel informatie hierover op bij andere provincies, gemeenten en instanties. Of neem contact op met collega-vergunningverleners uit een andere gemeente of provincie.

- Vraag tijdig informatie aan bij (onafhankelijke) derden over bijvoorbeeld effecten op de omgeving. U kunt hierdoor richting omwonenden op onderbouwde wijze aangeven dat schadelijke effecten beperkt blijven.
- Vraag de initiatiefnemer om een heldere, snelle afbakening van het bio-energieproject. Stuur het proces zo dat met duidelijke afspraken en planning zaken worden afgekaart en vastgelegd.

Hans Patist

NIEUWE WET RUIMTELIJKE ORDENING

Per 1 juli 2008 is de nieuwe Wet ruimtelijke ordening ingegaan. De Wro vereenvoudigt en versnelt (beroeps)procedures. Zo is de duur van de bestemmingsplanprocedure meer dan gehalveerd van ruim een jaar naar 22 tot 24 weken. Verder biedt de Wro scherpere handhaving door betere toezicht- en handhavingmogelijkheden. Meer informatie vindt u op de websites van het ministerie van VROM, InfoMil en SenterNovem.

Hoe groot is een bio-energiecentrale?

Er zijn verschillende grote en kleine bio-energiecentrales. Met grote installaties bedoelen we biobrandstoffabrieken en grote elektriciteitscentrales die gedeeltelijk biomassa gebruiken om elektriciteit op te wekken. Deze staan altijd op ruime afstand van de bebouwde kom, vaak in de buurt van een rivier of de zee. Daar is koelwater in ruime hoeveelheden beschikbaar en is de aan- en afvoer van stoffen makkelijker. Onder kleine installaties verstaan we verbrandingsinstalla-

ties en vergistinginstallaties bijvoorbeeld op het terrein van een agrarisch bedrijf.

Meer bio-energiecentrales

In de periode 2003-2007 is het aantal bio-energiecentrales in Nederland sterk gegroeid. Eind 2007 staan er 79 kleine bio-energiecentrales in Nederland. Op 64 landbouwbedrijven staat een vergistingsinstallatie en bij 15 bedrijven staat een verbrandingsinstallatie. Zij leveren voldoende elektriciteit voor 44.000 huishoudens.

"Rendement in de toekomst"

"Onze gemeente is heel erg enthousiast over biogasinstallaties en bio-energie. Het leeft bij ons: het klimaat verandert, energie wordt schaars en we zitten met een afvalprobleem. We willen dan ook graag een of meer biogasinstallaties in onze gemeente plaatsen. Maar het vergt een behoorlijke voorbereidingstijd voor je alle mogelijkheden in kaart hebt gebracht. De basis moet goed zijn. Welke biomassastromen zijn er in de gemeente? Welke kun je lokaal benutten voor vergisting? Welke leveren het meeste rendement op? We willen bij onze inventarisatie niet alleen kijken naar winst op de korte termijn, maar vooral ook naar winst op de langere termijn. Welke innovaties zijn er? In welke techniek zit toekomst? En: met wie kunnen we dit project starten? Dit najaar valt de beslissing. De installatie zelf moet in 2010 klaar zijn."

Peter Kelder, beleidsmedewerker Milieu bij de gemeente Lochem

Opties voor bio-energie

Biomassa kan op een aantal manieren voor het opwekken van energie worden gebruikt. Dat hebben we in bijgaand schema aangegeven.

1. Verbranden – droog houtachtig materiaal

Houtachtig materiaal wordt verbrand in een verbrandingsoven. De warmte wordt door een stoomketel geleid, waar stoom wordt

geproduceerd. Deze stoom gaat door een stoomturbine die via een generator elektriciteit opwekt. De overgebleven warmte kan worden gebruikt in een (stads)verwarmingsnet.

2. Vergisten

In een vergistinginstallatie 'eten' bacteriën mest en bijproducten zoals maïs of bieten. Zo produceren ze gas. Met dat zogenoemde bio-

gas wordt elektriciteit en warmte gemaakt. Met een extra behandeling kan biogas op dezelfde wijze als aardgas worden ingezet.

Vergisten vindt plaats:

- Op industriële schaal: nat organisch materiaal als gft, afval van landbouw en VGI (Voedings- en genotmiddelenindustrie).
- Op boerderijschaal: mest + co-vergistingsmateriaal (afval landbouw en VGI).

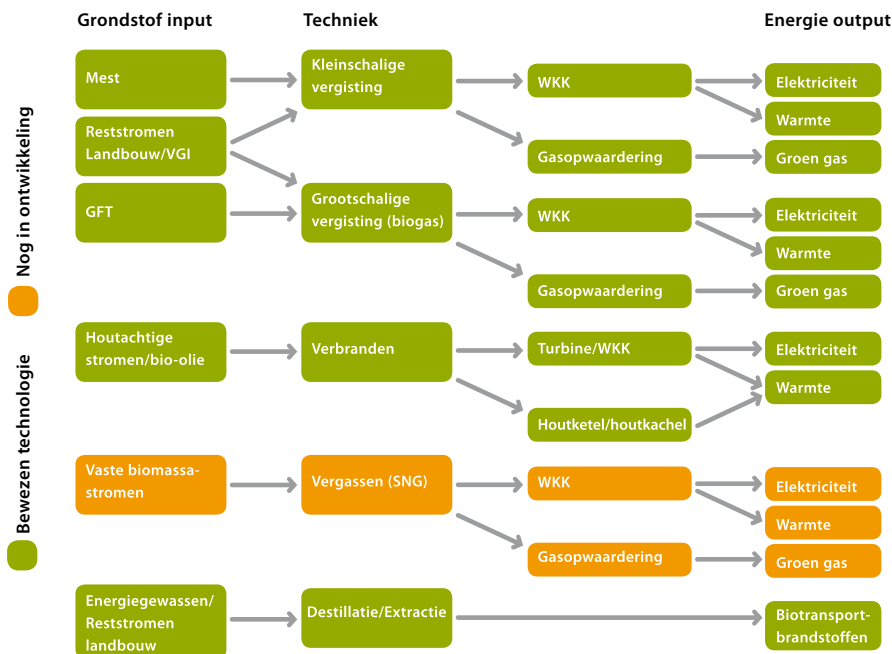
Met de vergisting wordt biogas geproduceerd, dat op twee manieren kan worden gebruikt:

- Verbranden biogas in een warmtekracht koppelingsinstallatie (wkk): hiermee wordt elektriciteit en warmte geproduceerd.
- Het biogas kan worden opgewerkt tot groen gas (dit is gas van aardgaskwaliteit en wordt toegevoegd aan het aardgasnet).

3. Vergassen

Vergassen kan met allerlei materialen, maar er is altijd vaste biomassa nodig. Het geproduceerde biogas wordt ook wel SNG (Substitute Natural Gas) genoemd. Ook dit biogas kan, net als biogas uit een vergistingsinstallatie, op twee manieren worden gebruikt:

- In een wkk.
- Na opwerking worden bijgemengd in het aardgasnet.

Bio-energiecentrale Sittard

Eind 2005 is in Sittard een bio-energiecentrale in gebruik genomen. Deze wordt geëxploiteerd door BES BV, een initiatief van een lokaal hoveniersbedrijf. Gemeente, sociale werkvoorziening en hoveniersbedrijf leveren samen het grootste deel van de benodigde brandstof. De geproduceerde groene stroom gaat het elektriciteitsnet in. De warmte gaat naar een nabijgelegen bedrijf en woonwijk.

De installatie heeft 7,2 miljoen euro gekost. Dit is relatief goedkoop gefinancierd vanuit de regeling Groenfinanciering. Verder is Energie Investerings Aftrek verkregen. Dit betekent dat 44 procent van de investeringskosten aftrekbaar is van de fiscale winst van de onderneming.

Subsidies en fiscale voordelen

Er zijn diverse subsidies en overheidsprogramma's om het gebruik van bio-energie en de bouw van een centrale in uw gemeente te stimuleren. Zo kan de financiering van een bio-energiecentrale voor een deel uit groenfinanciering bestaan. In dat geval kan iemand op een financieel aantrekkelijke wijze geld lenen bij banken met een groenfonds. De rente is ongeveer één procent lager dan normaal. Daarnaast zijn er vele andere mogelijkheden van subsidies en slimme fiscale constructies. Deze regelingen en programma's kunnen per jaar verschillen. Er zijn soms ook lokale subsidieregelingen van provincies, gemeenten of de Europese Commissie waarop u initiatiefnemers van bio-energiecentrales kunt wijzen. Een samenwerkingsverband met andere bedrijven en/of kennisinstellingen vergroot bovendien de kans op subsidie. Op de website van SenterNovem vindt u meer informatie.

SDE

De SDE is bedoeld voor initiatiefnemers die hernieuwbare elektriciteit of hernieuwbaar gas gaan produceren in afvalverbrandingsinstallaties, riool- en afvalwaterzuiveringsinstallaties, via winning van stortgas en ver-

branding, vergisting en vergassing van vaste biomassa. De regering financiert het onrendabele deel van de exploitatie dat ontstaat, omdat het produceren van duurzame energie nog altijd duurder is dan fossiele energie.

SLOK

In juli 2008 is de nieuwe regeling Stimulering Lokale Klimaatinitiatieven (SLOK) in werking getreden. Gemeenten en provincies hebben in een klimaatconvenant met het Rijk afgesproken een bijdrage te leveren aan het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen. SLOK is een vervolg op de BANS-subsidieregeling. De SLOK-regeling richt zich naast CO₂-reductie ook op het verminderen van andere broeikasgassen die op lokaal gebied worden uitgestoten, zoals lachgas en methaan. SLOK staat open voor alle (deel)gemeenten en provincies in Nederland, dus ook voor gemeenten die geen gebruik hebben gemaakt van BANS-subsidie. SLOK kan onder meer worden aangevraagd voor de inzet van menskracht, onderzoek, communicatie en educatie voor de uitvoering van gemeentelijk of provinciaal klimaatbeleid. SenterNovem is de uitvoerder van deze regeling.

Meer informatie

Organisaties

Milieu centraal

Alles over energie en milieu in het dagelijks leven
www.milieucentraal.nl

InfoMil

Informeert overheden over de wet- en regelgeving rond milieu
www.infomil.nl

ODE, Organisatie voor duurzame Energie
Organisatie voor Duurzame Energie
www.duurzameenergie.org

Websites en brochures

www.platformbioenergie.nl
Informatie over de Stichting Platform Bio-energie, een overkoepelende organisatie voor bedrijven die betrokken zijn bij de productie van energie uit biomassa.

SenterNovem subsites:
www.senternovem.nl/duurzameenergie
Informatie over duurzame energie

www.senternovem.nl/GAVE
Informatie over GASvormige en Vloeibare klimaatneutrale Energiedragers

www.senternovem.nl/kompas
Informatie over energiebewust wonen en werken

www.senternovem.nl/sde
Subsidieregeling voor bio-energie

www.senternovem.nl/rgo/klimaatbeleid/slok
Informatie over Stimulering Lokale Klimaatinitiatieven

www.senternovem.nl/duurzameenergie/publicaties/publicaties_bio-energie/toetsingskader_voor_duurzame_biomassa.asp
Informatie over de duurzaamheidscriteria van de overheid

www.senternovem.nl/duurzameenergie/publicaties/publicaties_bio-energie/handboek_vergunningverlening_verbranden_en_vergassen_van_biomassa.asp

www.senternovem.nl/duurzameenergie/publicaties/publicaties_bioenergie/kennis_van_collega's.asp

www.senternovem.nl/energietransitiegg/nieuws/biomassa_hot_issue_slimme_keuzes_in_moeilijke_tijden.asp

Heeft u vragen of opmerkingen over de bouw van een bio-energiecentrale?
Neem dan contact op met SenterNovem.

SenterNovem, voor innovatie en duurzaamheid

En sterk innovatief bedrijfsleven in een leefbare, duurzame samenleving. SenterNovem stimuleert duurzame economische groei door een brug te slaan tussen markt en overheid, nationaal en internationaal. Bedrijven, (kennis)instellingen en overheden kunnen bij SenterNovem terecht voor advies, kennis en financiële ondersteuning. Wij verbinden partijen die met passie en gedrevenheid willen werken aan een duurzame en innovatieve samenleving. SenterNovem is een agentschap van het ministerie van Economische Zaken en realiseert beleid in opdracht van de Rijksoverheid op een professionele, effectieve en inspirerende wijze.

Catharijnesingel 59

Postbus 8242

3503 RE Utrecht

Telefoon (030) 239 34 93

Telefax (030) 231 64 91

www.senternovem.nl/duurzameenergie

informatiepunt@senternovem.nl

oktober 2008

2DEN0817

Hoewel deze publicatie met de grootst mogelijke zorg is samengesteld, kan SenterNovem geen enkele aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele fouten. Bij publicaties van SenterNovem die informeren over subsidieregelingen geldt dat de beoordeling van subsidieaanvragen uitsluitend plaatsvindt aan de hand van de officiële publicatie van het besluit in de Staatscourant.

The logo for SenterNovem features the company name in a bold, sans-serif font. A blue curved line arches over the 'e' and 'r' of 'Senter', and another blue curved line arches under the 'e' and 'v' of 'Novem'.

SenterNovem